

קצבת ראש השנה

מים ראשונים: במדינת הרוחה המודרנית אנחנו רגילים לכל מיני קצבאות: שאירים, אבטלה, זקנה וכו'. מסתבר שראש השנה קובע לנו קצבה ואולי גם קצב (חיים) משלו.

"ותחתוך קצבה לכל בריותיך" (תפילת נתנה תוקף).¹

מסכת ביצה דף טו ע"ב – טז ע"א

... מאי "כי חדות ה' היא מעוזכם" (נחמיה ח ל)?² אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון: אמר להם הקב"ה לישראל: בני, לוו עלי וקדשו קדושת היום, והאמינו בי ואני פורע...³ תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזה: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים,⁴ חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה. שאם פָּתַח - פּוּחַתִּין לו, ואם הוּסִיף - מוּסִיפִין לו.⁵

אמר רבי אבהו: מאי קראה?⁶ – "תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חֲגִנּוֹ" (תהלים פא ד).⁷ איזהו חג שהחודש מתכסה בו? - הוי אומר זה ראש השנה. וכתוב: "כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב" (שם ה).⁸ מאי משמע דהאי חוק לישנא דמזוני הוא?⁹ – דכתיב: "ואכלו את חוקם אשר נתן להם פרעה" (בראשית מז כב). מר זוטרא אמר מהכא: "הטריפני לחם חוקיי" (משלי ל ח).¹⁰

¹ ובהמשך מחזור התפילה, אולי כמשקל נגד, מובא תיאור הקב"ה: "אין קצבה לשנותיך", למרות שקטע זה כבר איננו חלק מהפיוט ונתנה תוקף (ראה הדף [למקורות הפיוט ונתנה תוקף](#)). ראה מילון אבן שושן שמביא שני ציטוטים אלה תחת הערך "קצבה - מידה קבועה ושיעור מסוים ומוגדר". אבל שמעתי בשם פרופ' יחזקאל קוטשר ז"ל שאין קצבה לשנותיך צריך היה לכותבו קצווה והוא מלשון קצה, מילה קצת נדירה במחזורותינו חוץ מהריבוי והסמיכות קצוות (בניגוד לקצבאות שהוא הריבוי של קצבה). וכמו שהוא ממשיך שם ואומר: ואין קץ לאורך ימך. וכל היודע דבר אודות קצבה או קצווה אלו, אנא ישמע כל דברו וישלח אלינו קול נאמו ויאמר לשגיותינו: סלחתי.

² ראה הפסוק המלא בנחמיה ח י המתאר את ראש השנה של שבי הגולה בבית שני: "לכו אִכְלוּ מִשְׁמָנִים וְשִׂתוּ מִמֵּתֵקִים וְשָׁלְחוּ מְנוֹת לְאֵין נֶכֶן לוֹ כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לְאֹדְגֵינוּ וְאֵל תִּעְצְבוּ כִּי חֲדוֹת ה' הִיא מְעֻזָּכֶם". וכבר זכינו לדרוש, חלקית, בפרק חשוב זה בדברינו [חדוות ה' היא מעוזכם](#) ראש השנה בשנה האחרת, ממנו ניתן אולי להוכיח ששני ימים של ראש השנה הוא מנהג עתיק, כמאמר הירושלמי עירובין פרק ג הלכה ב: "... שני ימים טובים של ראש השנה שהן מתקנת נביאים הראשונים". חפש סמך זה בנחמיה פרק ח שם.

³ בקטע זה שהשמטנו מובאת מימרה אחרת של רבי יוחנן בשם רבי אליעזר ברבי שמעון, כשיטת הגמרא להצמיד מימרות של אותו מקור עם מדובר בנושאים שונים. אבל ברור ש"משנתו" של רב תחליפא (משנת אמוראים) שבאה בסמוך, היא המשך העניין ויש קשר בין "לוו עלי וקדשו קדושת היום, והאמינו בי ואני פורע" (ממנו צמח הפיוט ולוו עלי בני ואכלו מעדני שבת היום לה' בזמירות שבת) ובין הנושא שבחרנו לקרוא לו "קצבת ראש השנה". ראה ילקוט שמעוני נחמיה רמז תתרעא שמחבר את שתי הדרשות בצורה ברורה. ואגב אורחא, ראה בגמרא שם, מחלוקת ר' יהושע ור' אליעזר לגבי שמחת יום טוב: "רבי אליעזר אומר: אין לו לאדם ביום טוב אלא: או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר: חלקהו - חציו לה' וחציו לכם". האם מחלוקת זו תקפה גם לראש השנה? מחד גיסא, ראש השנה הוא יום דין ולפיכך לא אומרים בו הלל – ראש השנה לב ע"ב. מאידך גיסא, הוא גם יום טוב כנזכר במשנה ראש השנה פרק ד משניות א, ז, עירובין פרק ג שנה ט ועוד. וצריך עיון נוסף.

⁴ רש"י: "כל מה שעתיד להשתכר בשנה, שיהא נזון משם - קצוב לו, כך וכך ישתכר בשנה זו, ויש לו ליהזר מלעשות יציאה מרובה - שלא יוסיפו לו שכר למזונות, אלא מה שפסקו לו". "שלא יוסיפו", היינו, שאין סיכוי שיוסיפו.

⁵ שבדברים אלה: "לא פסקו לו מה ישתכר ... אלא לפי מה שרגיל ממציאם לו" (רש"י שם). ואם פחת (קיימך) – זה מה שיהיה על שולחנו בשבת ולא ירויח בהוצאותיו הכלליות בשאר ימי השנה. ואם הוסיף, ואפילו לוה לצורך שבת, יום טוב, או תלמוד תורה, הקב"ה יחזיר לו ולא יפחת בהקצבה השנתית. "ולכן יכול אדם ללוות ולהוסיף" (שטיינזלץ). אך ראה בית הבחירה למאירי מסכת ביצה טו ע"ב שמנסה לאזן ולהורות הלכה למעשה: "לעולם יהא אדם זהיר בכבוד שבת וי"ט. דרך צחות אמרו: כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבת וי"ט שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו. ומכל מקום, יזהר שלא יצטרך לבריות. במקום אחר אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. אבל קידוש היום, אפילו מי שאין ידו משגת ישתדל כפי יכולתו. אמר הקב"ה: בני לוו עלי בקדוש היום ואני פורע".

⁶ מאיזה פסוק נוכל ללמוד את העניין הזה שמזונותיו של האדם נקצבים לו לכל השנה, בתקופה זו שבין ראש השנה ליום הכיפורים?
⁷ בנוסחאות שונות של הגמרא כתוב כאן "בכסא" ופשיטא שהוא שיבוש כפי שכבר הגיה בעל מסורת הש"ס. אבל בכל שיבוש יש אולי גם שימוש שמרמז ליום הדין שהקב"ה יושב על כסא הדין ודן את העולם (ראש השנה לג ע"ב, בהסבר מדוע לא אומרים הלל בראש השנה) ואנו מבקשים שיעבור לשבת על כסא הרחמים (עבודה זרה ג ע"ב). ונראה שזו כבר דרשה שלנו ...

⁸ שני פסוקים סמוכים אלה, מתהלים פרק פא: "תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חֲגִנּוֹ: כִּי חֵק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב", מהווים תשתית מדרשית מרכזית למהות ראש השנה, הן כיום דין והן שהתקיעה היא בשופר, שני פרטים מרכזיים בראש השנה שאין להם מקור בתורה. ראה מסכת ראש השנה ח ע"א לעניין הדין ושם לד ע"א לעניין השופר. וכאן מתפתחת הדרשה לנושא הקצבה.

⁹ מאיפה לנו ש"חוק" זה לעניין מזונות ופרנסה?

¹⁰ בפיוט נתנה תוקף, שהבאנו בראש דברינו, הרצף הוא: "ותחתוך קצבה לכל בריותיך ותכתוב את גזר דינם. בראש השנה יכתובו ובצום יום כיפור יחתמון ... מי יחיה ומי ימות, מי בקיצו ומי לא בקיצו וכו'", משמעה שהקצבה היא של החיים עצמם. אמנם יש שם גם "מי יעני ומי יעשר", אבל בפשטות רוב העניין שם הוא בקצבת החיים, או כמו שאנחנו אומרים במקום אחר: "החוחך חיים לכל חי". אבל כאן, החוק הוא הלחם. הפרנסה הבסיסית, מזונותיו של האדם, אשר נותנים לו טרף לפיו או חו"ח מטריפים את דעתו. ובראש השנה אנו מבקשים את מה שביקשה היונה של תיבת נח: "אמר רבי ירמיה בן אלעזר: מאי דכתיב: והנה עלה זית טרף בפיה - אמרה יונה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, יהיו מזונותי מוררין כזית ומסורין בידך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלויין ביד בשר ודם. כתיב הכא טרף, וכתוב התם: הטריפני לחם חוקיי". (מסכת עירובין יח ע"ב). ראה דברינו [יונה ועורב](#) בפרשת נח.

תניא, אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה - מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים. שנאמר: "בְּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמֵס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלְהָ" (תהלים סח כ). תניא נמי הכי: בית שמאי אומרים: מחד שביך לשבתך,¹¹ ובית הלל אומרים: ברוך ה' יום יום.¹²

פסיקתא דרב כהנא פסקא כז - ולקחתם

תני מראש השנה נקצצין מזונותיו של אדם חוץ ממה שהוא מוציא בימים טובים ובשבתות ובראשי חדשים ובחולו של מועד ומה שהתינוקות מוליכין לבית רבן, אם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו.¹³

מסכת בבא בתרא דף י עמוד א

דרש ר' יהודה ברבי שלום: כשם שמזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה, כך חסרונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה.¹⁴ זכה - הלא פרוס לרעב לחמך, לא זכה - ועניים מרודים תביא בית.¹⁵

תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק ה הלכה ב

וכך היתה תפילתו של כהן גדול ביום הכיפורים בצאתו בשלום מן הקודש: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא תצא עלינו גלות, לא ביום הזה ולא בשנה הזאת. ואם יצאה עלינו גלות ביום הזה או בשנה הזאת, תהא גלותינו למקום של תורה. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא יצא עלינו חסרון, לא ביום הזה ולא בשנה הזאת. ואם יצא עלינו חסרון ביום הזה או בשנה הזאת, יהא חסרונו בחסרון של מצוות.¹⁶

מדרש תנחומא פרשת מקץ סימן א

¹¹ מאחד בשבת לשבת. כבר ביום ראשון, תחשוב ותתכונן לשבת הקרובה. וכמו שאנחנו אומרים בפרקי היום: "היום יום ראשון בשבת, שני בשבת וכו'".

¹² הבאנו את המשך הגמרא שם, למרות שכלל לא ברור אם זה קשור לעניינינו או שזו דרשה אחרת (והקשר הוא אסוציאטיבי בלבד, "מעניין לעניין באותו עניין"). את שיטת שמאי אפשר אולי לקשר לנושא שלנו, בכך ששמאי "מערים" על דרשת רב תחליפא לעיל והופך את כל השנה ל"הוצאות שבת ויום טוב". כבר ביום ראשון הוא הולך לשוק וקונה לכבוד שבת. זה לא נחשב לקצבה של ראש השנה כי זה לכבוד שבת. למחרת, הוא מוצא דבר נאה ומשובח יותר, הוא קונה אותו לכבוד שבת וגם זה מחוץ לקצבה (ואוכל את מה שמצא יום קודם) וכו'. ראה גם הסיפור על הקצב מלודקיא בגמרא שבת קיט ע"א שהבאנו בדברינו [שבחי השבת](#) בשבת בראשית. שיטת שמאי ברורה. ובאמת, צריכים להבין את שיטת הלל שאמנם יש בה ביטחון שהקב"ה יזמין לך דבר מהודר לשבת ולא צריך לכם, ולא על ראש השנה. האם זה משום שהדין לא נחתם עד הושענא רבה? ראה גם דברינו [מכיפור לכפות ומכסה לסוכות](#) על כל כמנהגו של שמאי. נשמח לשמוע הסברים והצעות לפירוש קטע זה של הגמרא, לשיטת הלל בפרט, ולהצעתנו שהעניין קשור לקצבת ראש השנה.

¹³ מקבילה לגמרא בראש השנה ה"ל מצאנו בפסיקתא דרב כהנא ובמקבילה לה במדרש ויקרא רבה ל א. מעבר ללשון הציורית: "ומה שהתינוקות מוליכים לבית רבן" והשורש מזונות נקצצים, לא קצובים, יש כאן הרחבה לראשי חדשים וחולו של מועד, ומאליה מתבקשת השאלה: מה עם סעודות מצווה ושמחה אחרים? האם בכך פרצנו את הקצבה שנגזרה בין כסה לעשור? הבדל מעניין אחר הוא שדרשות אלה, של הפסיקתא ומדרש ויקרא רבה (שבקטעים רבים הם כמעט מדרשים אחים), הן על סוכות: ולקחתם לכם, ולא על ראש השנה. האם זה משום שהדין לא נחתם עד הושענא רבה? ראה גם דברינו [מכיפור לכפות ומכסה לסוכות](#) על כל הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים ובין סוכות, שרק שם מתחיל החשבון החדש.

¹⁴ המזונות, היינו, מה שהאדם ישתכר וירוויח במשך השנה, קצובים מראש השנה; וכך גם הגירעונות, מה שיפסיד ויחסר ממנו. יש כאן אפשרות לגרעון בהשוואה לדרשה לעיל, ומכאן גם שינוי מסוים של המונח "מזונות". אפשר שהדבר נובע מכך שהדרשה במסכת ראש השנה לעיל היא על יום הדין ואילו כאן מדובר במצוות צדקה. ואם אפשר שייגרע ממזונותיו של האדם הנקצבים, משום שעינו צרה בעניים, אולי אפשר שגם יתווסף למי שמרבה בצדקה וכל המוסיף - מוסיפים לו. ולא רק כהשלמת מה שהוציא לדבר מצווה, כגמרא ביצה לעיל, אלא מוסיפים ממש בזכות הצדקה שעשה וכמאמר: "עֲשֵׂר בְשִׁבִיל שִׁתְּעַשֶׂר" (שבת קיט ע"א. ראה כל הדרשות שם על אנשים שהתעשרו משום שזכו לכבד את השבת או להרבות בצדקה וכו'). האם מצאנו דרך נוספת לפרוץ את קצבת ראש השנה?

¹⁵ אם זכה, יהיו הפסדים וחסרונות אלה להוצאה של מצווה, כמו מצוות צדקה והוא שיפרוס לחמו לעניים. ואם לא זכה, יפסיד כספו בענייני חולין וסופו שיהיה עצמו עני. כך נראה לפרש "ועניים מרודים תביא בית", היינו שהעניות תגיע אל ביתך, שזה כמובן לא בדיוק פשט הפסוק וגם לא כדרשות מקבילות, כגון זו שבאבות דרבי נתן נוסח ב פרק יד: "מי גרם לו שהוא עני? על שמרד [על] דבריו של מקום: דבר אחר: ועניים מרודים אלו בעלי בתים שירדו מנכסיהם תביא בית". ועכ"פ, ראה בהמשך הגמרא שם הסיפור על בני אחותו של רבן יוחנן בן זכאי שראה בחלומו שיצאה עליהם הגזירה שיפסידו שבע מאות דינרים והוא כפה עליהם לתת אותם בצדקה. ואולי זכינו אגב אורחא לפירוש חדש לאמירה: "ותשובה ותפילה וצדקה, מעבירין את רוע הגזירה". ולא רק בצדקה בתפילות הימים הנוראים, אלא כתזכורת לימי כל השנה.

¹⁶ "חסרון של מצוות" היינו שמה שיחסר או יגרע ממזונותינו וממונו במשך השנה, אם כך ייגזר עלינו, יהיה חסרון שילך למצוות צדקה. והגלות כאן היא אישית, היינו האפשרות שמסיבות פרנסה יאלץ האדם לעבור לגור במקום אחר (כולל אל מחוץ לארץ). מה שראינו לעיל בתלמוד הבבלי בשם ר' יהודה ברבי שלום, מובא בירושלמי בנוסח תפילת הכהן הגדול ביום הכיפורים. והדרשות של רב תחליפא ור' יהודה ברבי שלום לעניין המזונות הקצובים, אינן בירושלמי. ראה אגב הגיליון [תפילת של הכהן](#) הגדול ביום הכיפורים.

דאמר ר' שמעון בן לקיש: למה נקרא שמן שחקים?¹⁷ שהן שוחקין את המים וממתקין אותם ואח"כ הן יורדין. ובקצבה הן יורדין, שהקב"ה קוצב לבריות כמה גשמים יורדין מראש השנה ועד סוף השנה. אמר רשב"י: כשישראל זוכין, יורדין על הצמחין ועל האילנות ועל הזרעים והעולם מתברך. וכשהן חוטאין, יורדין בימים ובנהרות. מכל מקום, אינו פוחת מקצבה שפסק, מפני שכל דבר ודבר שיוצא מפי הקב"ה, בקצבה הוא נותן.¹⁸

מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

דתינא: הכל נידונים בראש השנה, וגזר דין שלהם נחתם ביום הכיפורים, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: הכל נידונין בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו; בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונין על המים, ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים.¹⁹ רבי יוסי אומר: אדם נידון בכל יום, שנאמר: "ותפקדנו לבקרים" (איוב ז). רבי נתן אומר: אדם נידון בכל שעה, שנאמר: "לרגעים תבחנוני".²⁰

אור החיים ויקרא פרק יט פסוק טו

עוד ירצה באומרו לא תעשו עוול במשפט בה"א הידיעה, על דרך אומרם ז"ל (ביצה טז א) כי בראש השנה קוצב הקב"ה לכל איש ואיש הצריך לו על משפט צדק. ולזה, אם יחייבו הזכאי ויזכו החייב, הנה הוא יוצא עול במשפט עליון, בסך קצוב. וכשמחסרו אם כן נעשה העול במשפט שלא נטל זה מה שחייב בבית דין של מעלה, וכן להיפך.²¹

¹⁷ השמים נקראים גם "שחק" ביחיד או "שחקים". ראה שמואל ב כב יב: "וישית חשך סביבתיו ספות חשרת מים עבי שחקים" וכן ישעיהו מה ח: "הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק". וסתם שחקים, בלי נזילים, בשמחת תורה הבעל"ט: "אין פאל ישרון רכב שמים בצורך ובגאותו שחקים" (דברים לג כו).

¹⁸ ממוזנות, עברנו לגורם הראשי למזונות בארץ ישראל – הגשם. הקצבה, או שמה כאן נאמר ההקצבה, לכמות הגשם השנתית היא שקובעת את הקצבה למזון פרנסה לאורך השנה. אבל מדרש זה מנסה גם להתמודד עם האפשרות של שינוי במצב. היה מה שהיה בראש השנה, נגזר מה שנגזר, וכעת המצב אחר, לטובה או לרעה. נראה שדרשה זו מסתמכת על דרשה בגמרא ראש השנה יז ע"ב: "ארץ אשר עיני ה' אלהיה בה - עתים לטובה עתים לרעה. עתים לטובה כיצד? הרי שהיו ישראל רשעים גמורין בראש השנה, ופסקו להם גשמים מועטים, לסוף חזרו בהן. להוסיף עליהן - אי אפשר, שכבר נגזרה גזרה. אלא הקב"ה מורידן בזמנן על הארץ הצריכה להן, הכל לפי הארץ. עתים לרעה כיצד? הרי שהיו ישראל צדיקים גמורין בראש השנה, ופסקו עליהן גשמים מרובין. לסוף חזרו בהן, לפחות מהן - אי אפשר, שכבר נגזרה גזרה. אלא הקב"ה מורידן שלא בזמנן על הארץ שאינה צריכה להן". (ראה דברינו [ארץ למטר השמים תשתה מים](#) בפרשת עקב). עוד שם מקרים נוספים של היפוך הדין שנגזר בראש השנה בעקבות מעשי האדם. וכמאמר רבי יוחנן שם: "גדולה תשובה שמקרת גזר דינו של אדם". ותשובה הרי ניתן לעשות בכל יום ובכל שעה.

¹⁹ ראה פסיקתא דרב כהנא נספחים ז דרשו: "משל למה הדבר דומה? למלך שאמר לעבדיו: צאו והכריזו בכל מלכותי שאני יושב ודן בדיני ממונות, וכל מי שיש לו עסק על חבירו יבוא לפני ואני דן אותו לכף זכות, עד שלא אשב לדון דיני נפשות. כך הקב"ה יתברך שמו ויתעלה זכרו אמר לישראל: בני הוו יודעין שאני דן את העולם בד' פרקים האלו, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם יושבין לפניו כבני מרון, בחג נידונין על המים. והללו ג' פרקים, יושב אני לדון דיני ממונות, להעשיר או להעניי להרבות או למעט, אבל ראש השנה זמן דיני נפשות הוא, אם למות עם לחיים". אגב, המשל בדרשה זו נראה תמוה מה פירוש לדון לכף זכות בדיני ממונות שהם בין אדם לחברו. הרי זכות של אחד היא חובה לשני. ראה סנהדרין פרק ד משנה א.

²⁰ הרי לנו שלא הכל נקצב ונחתך בראש השנה, והאדם וקצבתו של האדם נקבעים לאורך כל השנה, אפילו משעה לשעה ומרגע לרגע. וכבר האריך רמב"ן בדרשתו לראש השנה בפתרון קונפליקט זה שבין הקצבה מראש השנה לכל השנה ובין מעשים ומועדים בהם האדם נידון עפ"י מעשיו ועפ"י אירועי השנה ומועדיה והציע פתרונות שונים כגון הבחנה בין רעב "שבא במדינות מחמת עצמן כגון רעב של מצור כענין הרעב והשובע שבא בשומרון בימי אלישע וכיוצא בזה, וכן הרעב והשובע הבא מחמת גופו של אדם אוכל ואינו שבע או שמתברך מזונו במעיו", ובין "רעב ההווה בעולם כגון של תבואה ושל פירות האילן" שאינו בראש השנה. וחתומת דבריו בעניין זה היא: "ומכל מקום, דרשת דר' עקיבה אמת הוא: מפני מה אמרה תורה הביאו לפני עומר בפסח וכו', שרצה הקב"ה לזכות את ישראל שיתרצו לפניו בכל מין ומין בזמנו, כדי שיכתבם לזכות בשעת הדין בראש השנה". ראה גם פירוש אלשיך שמחזיק בשני קצוות המקל. בקצה האחד, הוא מפרש את קצבת ראש השנה באופן פאסיבי ביותר: "והן כל אלה יפעל לאיש שוגה ופתח, השם נפשו בחיים חייטו להרבות בסחורה. העולה על רוחו כי לחמו ניתן על פי מזלו, או חכמתו וחריצותו, ולא מה' היתה לו. ולא יבין, כי הוא יתברך זן ומפרנס לכל, ומזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה לראש השנה. ואין האדם רק כמלקט אשר הכין לו הוא יתברך. ואם כן איפה, למה יגע להעשיר, כי לא בכח יגבר איש, וטוב לו ימעט בעסק. כי הנה לא יעדיף המרבה ולא יחסיר הממעט, מאשר קצב לו ה' " (מתוך פירושו לשמות טז לו על המן). אך בקצה השני אומר אלשיך אחרת: "ארץ אשר יי אלהיה דורש אותה תמיד עיני יי אלהיה בה מראשית השנה ועד אחרית שנה (יב) ... ושמה תאמר: הלא זה יהיה לפחות משנה לשנה כי הכל קצוב מראש השנה. ואשר יזכה או יחסא איש בתוך השנה ולא ישנה גזרת ראש השנה רק יפקוד בשנה הבאה. דע כי לא כן הוא, רק תמיד עיני ה' אלהיה בה" (מתוך פירושו לדברים פרק יא). לפחות כך בארץ ישראל.

²¹ בחרנו לסיים דברינו בפירוש מיוחד זה של אור החיים אשר יוצר קשר בין "בין אדם למקום" ובין "בין אדם לחברו" שהוא מעיקר הימים האלה. דברים אלה של אור החיים הם על הפסוק: "לא תעשו עוול במשפט ... בצדק תשפוט עמיתך". מי שגונב, עושק או חומס את חברו, וכן דיין שעושה עוול בדין, אומר אור החיים, פוגם לא רק במשפט הארצי/אנושי הפשוט, אלא גם במשפט בה"א הידיעה, זה של מעלה, ברצון הקב"ה כפי שקבע בראש השנה, מה יינתן לזה ומה יינתן לזה. ראה דברים דומים של אלשיך על פסוק זה: "כי הנה ידענו כי ביום ראש השנה יעמיד הוא יתברך במשפט כל יצורי עולם, ואז יקצוב לכל איש ואיש פרנסת שנתו, כמאמרם ז"ל (ביצה טז א) מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה לראש השנה ... ולכן אם מדמי קצבתו אשר נשפט בשמים יקנה מקח קרקע או מטלטלין, ויטעו אותו במדה שהיא מדת קרקעות או במשקל או במשורה מטלטלין ... הלא נמצאו עושים עול במשפט הידוע, הוא המשפט לאלהים בראש השנה, שמחסרין מקצבת דמי הקונה ומוסיפין בקצבת המוכר". ראה דברים דומים שכתב על לקיחת ריבית בפירושו לויקרא כה לו. אם כן, אזי האיחולים של איש לרעהו לשנה טובה ולכתיבה וחתומה טובה, הם גם מעין

לשנה קצובה לטובה תכתבו ותחתמו
לשנת חיים וקיימים²²
מחלקי המים

תזכורת למחויבות לא לפלוש ולא להסיג כתיבתו וקצבתו של חברנו, לא לעשוק ולא ליטול רבית אם נותנים גמ"ח, רק להוסיף ולא לגרוע ולא להיגרע.

²² איחול נאה זה לראש השנה, יסודו בתפילת הכהן הגדול ביום הכיפורים, אך מצאנו לו מקור ברור יותר במדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק יח: "ויאמר שוב אשוב אליך. כפל הדיבור, כלומר אמת ונכון, כי בודאי אשוב בלי ספק, כעת חיה. כעת הזאת לשנה הבאה, וכולכם היו חייין וקיימין". מכאן שאנו מאחלים איש לרעהו שנזכה לעמוד למועד הזה כעת חיה בראש השנה הבעל"ט, כולנו חיים וקיימים, כמו שהמלאך בישר לשרה שאת פקידתה אנו קוראים היום הראשון של ראש השנה. ואולי זו עוד סיבה, אם כי עקיפה, לקריאת פקידת שרה ביום הראשון של ראש השנה שלא הזכרנו בדברינו [וה' פקד את שרה](#).